

เหตุผลและหลักฐานสนับสนุนพุทธทัศนะเกี่ยวกับปัญหาความมีอยู่และไม่มีอยู่

ในบทที่ผ่านมา เราได้พิจารณารายละเอียดเกี่ยวกับทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท เรื่องธรรมชาติของโลกทางกายภาพมาแล้ว เนื่องจากทัศนะดังกล่าวนี้เป็นข้อความที่บรรยายโลกทางกายภาพ และชาวพุทธเถรวาทก็ถือว่าข้อความเหล่านี้เป็นความรู้ ปัญหาที่เราจะพิจารณาต่อไปก็คือ ระบบความรู้ดังกล่าวนี้มีอะไรเป็นข้อสนับสนุน ผู้วิจัยจะขอแยกพิจารณาเป็นสองตอนคือ ตอนแรกจะเป็นการพิจารณาข้อสนับสนุนแบบเก่าที่ยึดถือกันสืบๆมาในวงการพุทธศาสนาเถรวาท ผู้วิจัยขอเรียกข้อสนับสนุนดังกล่าวนี้ว่า ข้อสนับสนุนตามจารีต (traditional justifications) และตอนที่สองจะเป็นการพิจารณาข้อสนับสนุนใหม่ที่อาจเป็นไปได้ตามทัศนะของผู้วิจัย

5.1 ข้อสนับสนุนตามจารีต

ตามความเชื่อของชาวพุทธเถรวาท หลักธรรมทั้งหมดที่พระพุทธองค์ทรงแสดงเอาไว้มิได้มีฐานะเป็นความรู้ธรรมดาอย่างเช่นความรู้ในวิชาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ หรือ ประวัติศาสตร์ เป็นต้น เหตุผลคือ ความรู้ทั่วไปเหล่านี้มนุษย์เราได้มาโดยอาศัยเครื่องมือปกติธรรมดาที่เรียกว่าประสาทสัมผัสบ้าง เหตุผลบ้าง แต่หลักธรรมในพุทธศาสนาพระพุทธองค์ทรงได้มาด้วยเครื่องมือพิเศษที่เรียกว่าญาณ¹

ญาณคือความสามารถพิเศษที่ทรงได้มาด้วยการบำเพ็ญบารมี ชาวพุทธเถรวาทเชื่อว่า พระญาณของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่าสัมมาสัมโพธิญาณเป็นสิ่งที่คนทั่วไปไม่สามารถตรวจสอบได้ ดังมีการจัดพุทธวิสัยไว้เป็นหนึ่งในจำนวนสี่เรื่องที่ถูกคนไม่ควรคิดหรือพยายามหาทางเข้าใจ(อจินไตย 4 ประกอบด้วย พุทธวิสัย ฌานวิสัย กรรมวิบาก และโลกจินตนา)² เป็นต้น

จะอย่างไรก็ตาม แม้ว่าหลักธรรมต่างๆจะทรงได้มาด้วยพระญาณที่บุคคลทั่วไปไม่อาจตรวจสอบได้ กระนั้นก็มีใ้หมายความว่า ข้อความต่างๆที่เรียกกันว่าหลักธรรมจะ

¹ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค พระไตรปิฎกเล่มที่ 11 ข้อที่ 396.

²อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต พระไตรปิฎกเล่มที่ 21 ข้อที่ 77.

เป็นสิ่งที่ไม่อาจตรวจสอบได้ ตรงกันข้าม มีพระพุทธวาทะคริสต์ไว้ชัดเจนว่า หลักธรรมในพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่สามารถตรวจสอบได้ว่าเป็นจริงหรือเท็จ³ แม้ในบทพรรณนาพระธรรม-คุณ ก็มีข้อความระบุชี้ว่าธรรมในพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ตรวจสอบได้ (สนฺทิฏฐิโก ; เอหิปัสสิโก ; ปจฺจตุตฺติ เวทิตฺตฺโท)⁴ โดยปกติชาวพุทธเถรวาทถือกันว่า พระอรหันต์คือผู้ที่สามารถตรวจสอบความเท็จจริงของหลักธรรม การมีพระอรหันต์เป็นเครื่องยืนยันว่าข้อความต่างๆ ที่ประกอบขึ้นเป็นหลักธรรมนั้นตรวจสอบได้

จะอย่างไรก็ตาม การที่พระอรหันต์สามารถตรวจสอบหลักธรรมมิได้หมายความว่าพระอรหันต์ใช้ประสาทสัมผัสหรือเหตุผลตรวจสอบเหมือนกับที่เราตรวจสอบความรู้ในวิชาวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ การตรวจสอบของพระอรหันต์กระทำโดยการปฏิบัติตามหลักธรรมในพุทธศาสนาจนถึงระดับหนึ่ง เมื่อถึงระดับนี้ จะมีสมรรถนะอย่างหนึ่งเกิดขึ้นกับพระอรหันต์นั้น เรียกว่าญาณ⁵ และด้วยญาณนี้เองที่ทำให้พระอรหันต์นั้นหยั่งเห็นว่า หลักธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสเอาไว้มีความหมายแท้จริงว่าอย่างไร

ที่ผ่านมาเราได้พิจารณาหลักธรรมสามเรื่องคือปฏิจจสมุပ္บาท ไตรลักษณ์ และฉณิกทัตตะ หลักธรรมทั้งสามนี้เป็นหลักธรรมขั้นสูง ตามความเชื่อของชาวพุทธเถรวาท นอกจากพระพุทธเจ้าแล้ว คนที่เข้าใจธรรมสามเรื่องนี้อย่างทะลุปรุโปร่งก็มีเพียงพระอรหันต์เท่านั้น จริงอยู่ที่หลักธรรมบางข้อ เช่นหลักอนิจจตา คนทั่วไปอาจเข้าใจว่าตนเองหยั่งเห็นได้ แต่ตามหลักพุทธศาสนาแล้ว อนิจจตาที่ปรากฏในการรับรู้ของพระอรหันต์แตกต่างจากที่ปรากฏในการรับรู้ของคนธรรมดาทั่วไปอย่างไม่อาจเทียบกันได้

เท่าที่กล่าวมานี้สรุปได้ว่า ตามความเชื่อที่รับสืบทอดกันมา หลักธรรมในพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่สามารถตรวจสอบได้ การตรวจสอบนี้กระทำได้ด้วยปฏิบัติตามหลักธรรมจนถึงระดับหนึ่ง ในประวัติศาสตร์พุทธศาสนา มีพระอรหันต์เกิดขึ้นมากมาย ท่านเหล่านี้คือบุคคลที่เข้าไปตรวจสอบความเท็จจริงของหลักธรรมแล้วก็ยืนยันตรงกันว่า สิ่งที่พระพุทธองค์ทรงสอนเอาไว้ เป็นความจริงทุกประการ⁶ พระอรหันต์เหล่านี้อาจถือได้ว่า

³ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ พระไตรปิฎกเล่มที่ 12 ข้อที่ 288.

⁴ มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ พระไตรปิฎกเล่มที่ 12 ข้อที่ 95.

⁵ วิสุทธิมรรค เล่ม 3 หน้า 206-328.

⁶ ขุททกนิกาย เถรคาถา และ เถรีคาถา พระไตรปิฎกเล่มที่ 26.

เป็นประจักษ์พยานสำหรับยืนยันความจริงแห่งพุทธธรรม ในพระไตรปิฎก มีข้อความกล่าวถึงพระอรหันต์ว่า เป็นผู้มองเห็นความว่างของสรรพสิ่ง⁷ ความว่าง (สุญญตา) คือ ภาวะที่อยู่กึ่งกลางระหว่างความมีกับความไม่มี หลักธรรมเรื่องความว่างนี้มีความหมายเท่ากับหลักอนัตตา ดังมีพระพุทธรวจนะคริสต์ไว้ว่า คำว่าว่างหมายถึงว่างจากอัตตาและสิ่งที่เกี่ยวข้องกับอัตตา⁸ นอกจากนี้พระอรหันต์ยังได้แก่บุคคลผู้ยังเห็นปฏิจสมุปบาทอย่างทะลุปรุโปร่ง⁹ เมื่อประมวลเนื้อความในพระไตรปิฎกเหล่านี้เข้าด้วยกัน เราจะพบว่า มีบุคคลจำนวนหนึ่งสามารถตรวจสอบหลักปฏิจสมุปบาท ไตรลักษณ์ และขณิกัตถะบุคคลเหล่านี้คือพระอรหันต์ การมีพระอรหันต์ที่สามารถยังเห็นหลักธรรมที่พระพุทธรองค์ทรงสอนก็คือประจักษ์พยานยืนยันว่า หลักธรรมในพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่สามารถหาข้อสนับสนุนได้ ข้อสนับสนุนนี้ไม่ใช่ข้อสนับสนุนเชิงประจักษ์ และในขณะเดียวกันก็ไม่ใช่ข้อสนับสนุนเชิงเหตุผล หากแต่เป็นข้อสนับสนุนพิเศษ ความว่างที่อยู่กึ่งกลางระหว่างความมีกับความไม่มี ไม่ใช่ของที่คนทั่วไปจะสัมผัสได้ด้วยอายตนะ และไม่ใช่ของที่จะเข้าใจด้วยเหตุผล หากแต่เป็นภาวะที่จะยังเห็นได้ด้วยญาณ ดังพระพุทธรวจนะที่ว่า

กัจจานะ! ผู้ที่มองเห็นการเกิดขึ้นของโลกตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาที่ถูกต้อง ย่อมไม่มีทัศนะว่าสิ่งทั้งปวงไม่มีอยู่ กัจจานะ! ผู้ที่มองเห็นการดับของโลกตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาที่ถูกต้อง ย่อมไม่มีทัศนะว่าสิ่งทั้งปวงมีอยู่¹⁰

จากพระพุทธรวจนะข้างต้นนี้เราจะเห็นว่า การยังเห็นความเป็นจริงของโลกต้องใช้ปัญญาที่ถูกต้อง (สัมมาปัญญา) ปัญญาที่ถูกต้องนี้ก็คือญาณนั่นเอง การตรวจสอบพุทธทัศนะเรื่องธรรมชาติของโลกจึงไม่อาจทำได้ด้วยประสาทสัมผัส หรือเหตุผล หากแต่ทำได้ด้วยการปฏิบัติธรรมจนเกิดญาณยังเห็น

5.2 จุดอ่อนของข้อสนับสนุนตามจารีต

แม้ว่าข้อสนับสนุนตามจารีตจะมีเหตุมีผล แต่ความมีเหตุมีผลนั้นก็เป็นการมีเหตุมีผลในกรอบของศาสนา ปัญหาดังกล่าวนี้อาจเกิดขึ้นกับปรัชญาทุกระบบที่มีรากฐานมาจากศาสนา

⁷ พุทธทศนิกาย อปทาน พระไตรปิฎกเล่มที่ 33 ข้อที่ 130.

⁸ พุทธทศนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค พระไตรปิฎกเล่มที่ 31 ข้อที่ 633.

⁹ มัชฌิมนิกาย มูลปัดดาสะกั พระไตรปิฎกเล่มที่ 12 ข้อที่ 346.

¹⁰ สังยุตตนิกาย นิตานวารค พระไตรปิฎกเล่มที่ 16 ข้อที่ 43.

ขยายความว่า ศาสนาต่างๆจะกล่าวถึงภาวะที่เร้นลับเหนือการตรวจสอบด้วยอายตนะ แล้วสอนว่า ภาวะเหนือสามัญวิสัยเหล่านี้สามารถตรวจสอบได้ด้วยการศึกษาปฏิบัติตามหลักธรรมที่ศาสนานั้นๆสอน การที่ศาสนาต่างๆเรียกร้องให้คนปฏิบัติตามหลักธรรมในศาสนาของตนเพื่อตรวจสอบสิ่งเร้นลับเหนือสามัญวิสัยนี้ หากพิจารณาให้ดีแล้วจะเห็นว่า เป็นสิ่งที่ไม่อาจพิสูจน์ว่าเท็จได้ ยกตัวอย่างเช่น พุทธศาสนากล่าวว่า หากใครต้องการตรวจสอบว่าทัศนะเรื่องธรรมชาติของโลกตามที่แสดงมาข้างต้นจริงหรือเท็จ ก็ให้มาลองปฏิบัติตามสมมติว่ามีคนมาลองปฏิบัติตาม แล้วปรากฏว่าเขาไม่เกิดญาณ พุทธศาสนาก็มีข้ออ้างว่า ญาณไม่เกิดเพราะเขาปฏิบัติไม่ถูก เป็นต้น

สรุปความว่า ข้อสนับสนุนตามจารีตมีจุดอ่อนตรงที่ไม่สามารถให้หลักเกณฑ์ที่แน่นอนในการตรวจสอบ จริงอยู่ที่พุทธศาสนาอาจจะแนะนำแน่นอนว่า มีหลักธรรมอยู่จำนวนหนึ่งซึ่งผู้ประสงค์จะตรวจสอบภาวะเหนือสามัญวิสัยจะต้องปฏิบัติ แต่การระบุดังกล่าวนี้ก็ไม่ช่วยให้เรามองเห็นว่าวิธีการตรวจสอบที่พุทธศาสนาเสนอแน่นอน เพราะวิธีการดังกล่าวนี้ไม่สามารถพิสูจน์ว่าเท็จได้ (unfalsifiable)

5.3 ข้อสนับสนุนที่อาจเป็นไปได้ตามทัศนะของผู้วิจัย

ในทัศนะของผู้วิจัย ข้อสนับสนุนตามจารีตคือข้อสนับสนุนที่มีน้ำหนักที่สุด แม้จะเป็นข้อสนับสนุนซึ่งมีจุดอ่อนตามที่กล่าวมาก็ตาม การที่ผู้วิจัยเสนอข้อสนับสนุนใหม่ที่ต่างไปจากข้อสนับสนุนตามจารีตนี้ไม่ได้หมายความว่า ผู้วิจัยเห็นว่าวิธีตรวจสอบที่ตนเองจะเสนอนี้มีน้ำหนักมากกว่าวิธีตรวจสอบตามจารีต ตรงกันข้าม ผู้วิจัยยังยืนยันว่า วิธีตรวจสอบตามจารีตเป็นวิธีที่ตรงไปตรงมาและมีเหตุมีผลมากที่สุด การมีพระอรหันต์เกิดขึ้นมากมายในประวัติศาสตร์พุทธศาสนาคือประจักษ์พยานว่า วิธีการตรวจสอบหลักธรรมที่พูดถึงภาวะเหนือสามัญวิสัยในพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่อาจทำตามได้ ที่ผู้วิจัยเสนอวิธีตรวจสอบอย่างใหม่เข้ามามีความหมายเพียงว่า นอกจากการตรวจสอบตามจารีตแล้ว เรายังต้องมีทางอื่นที่จะตรวจสอบทัศนะเรื่องธรรมชาติของโลกในพุทธศาสนา เท่านั้นเอง ผู้วิจัยไม่ยืนยันว่าวิธีตรวจสอบที่จะเสนอนี้มีน้ำหนักมากกว่าวิธีตรวจสอบตามจารีต แต่อย่างไร

วิธีของผู้วิจัยต่างจากวิธีตามจารีตอย่างไร

วิธีตรวจสอบตามจารีตเรียกร้องให้ผู้ตรวจสอบปฏิบัติตามพิธีกรรมเพื่อที่จะได้เกิดญาณหยั่งเห็น วิธีตรวจสอบแบบนี้ต้องใช้เวลานาน และเป็นวิธีที่เรียกร้องให้เราปฏิบัติตัวด้วย

หลักปฏิบัติบางอย่างที่เกินเลยไปจากการใช้ชีวิตตามปกติธรรมดา แต่วิธีของผู้วิจัยไม่มีการเรียกร้องเช่นนั้น วิธีของผู้วิจัยเป็นวิธีปกติธรรมดา ผู้ตรวจสอบสามารถใช้เพียงเหตุผลและประสาทสัมผัสที่ใช้อยู่เป็นปกติในชีวิตประจำวันเท่านั้นก็พอ

หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง การตรวจสอบตามจารีตเชื่อว่า วิธีที่เราจะยังเห็นความเป็นจริงของโลกตามพุทธปรัชญามีเพียงวิธีเดียวคือ ยังเห็นด้วยญาณ แต่วิธีตรวจสอบที่ผู้วิจัยจะเสนอแสดงความเชื่อว่า นอกจากการยังเห็นด้วยญาณแล้ว เรายังมีวิธีอื่นที่จะตรวจสอบหรือทำความเข้าใจที่ชนะเรื่องธรรมชาติของโลกในพุทธปรัชญา วิธีที่ว่านี้คือทำความเข้าใจด้วยเหตุผล และ ประสาทสัมผัส

อะไรคือสิ่งที่ผู้วิจัยเห็นว่าสามารถนำมาเป็นข้อสนับสนุนที่ชนะเรื่องโลก
ในพุทธปรัชญาเถรวาท

ผู้วิจัยเห็นว่า มีวิธีอยู่สองวิธีที่จะหาข้อสนับสนุนที่ชนะเรื่องธรรมชาติของโลกในพุทธปรัชญาเถรวาท วิธีแรกคือ ศีลความว่า ที่ชนะเรื่องธรรมชาติของโลกในพุทธปรัชญาเถรวาทมีฐานะเป็นปรัชญาเชิงคาดคะเน (speculative philosophy) เมื่อศีลความเช่นนี้แล้ว เราก็จะพบว่า วิธีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของพุทธที่ชนะเรื่องโลกนี้ก็คือวิธีเดียวกับที่นักปรัชญาเชิงคาดคะเนทั้งหลายใช้สนับสนุนแนวคิดของคนนั่นเอง นอกจากวิธีนี้ ยังมีวิธีที่สองคือ พิจารณาว่า มิงานันคณาเชิงประจักษ์ใดหรือไม่ที่กล่าวถึงธรรมชาติของโลกสอดคล้องกับพุทธปรัชญา หากมี งานันคณาเหล่านี้ก็คือข้อสนับสนุนพุทธที่ชนะเรื่องโลก

สรุปความว่า วิธีที่ผู้วิจัยเสนอมีสองวิธี วิธีแรกเป็นการใช้เหตุผลตรวจสอบความน่าเชื่อถือของพุทธที่ชนะเรื่องโลก ส่วนวิธีที่สองเป็นการใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ตรวจสอบ การใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ก็คือการใช้ประสาทสัมผัสนั่นเอง

5.4 การตรวจสอบด้วยเหตุผล

คนเรานั้นเกิดมาพร้อมข้อจำกัดประการหนึ่งคือ เราสามารถรับรู้โลกได้ด้วยประสาทสัมผัสเท่านั้น พร้อมกับข้อจำกัดที่ว่านี้ มนุษย์ก็เกิดมาโดยมีธรรมชาติที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือคิดว่ามาด้วย ธรรมชาติที่ว่านี้คือ ความอยากรู้ อยากเห็นในสิ่งที่อายคนๆ ไม่สามารถรับรู้ได้

มีคนจำนวนหนึ่งต้องการยังเห็นว่า โลกส่วนที่ ตา หู จมูก ลิ้น และกายประ-

สภาไม่ได้รับอนุญาตให้รับรู้โดยธรรมชาตินั้นมีลักษณะเป็นอย่างไร คนเหล่านี้คิดว่า แม้ว่ามนุษย์จะถูกระดมชาติติกรอบเอาไว้ว่า จะสามารถรับรู้โลกได้ด้วยอายตนะเท่านั้น แต่นอกเหนือจากสมรรถนะคือประสาทสัมผัส มนุษย์ยังประกอบด้วยสมรรถนะที่สำคัญยิ่งอีกอย่างหนึ่งคือเหตุผล เมื่อธรรมชาติไม่เปิดโอกาสให้เรารับรู้โลกได้หมดทุกแง่มุม นั่นก็ไม่ได้หมายความว่ามนุษย์จะหมดสิ้นหนทางที่จะเข้าใจโลกส่วนที่อายตนะสัมผัสไม่ได้ คนเหล่านี้คิดว่า เหตุผลน่าจะช่วยให้มนุษย์เข้าใจโลกส่วนที่อยู่พ้นสามัญวิสัยนี้ แม้ว่าความเข้าใจนี้จะไม่ใช้ความเข้าใจด้วยประสาทสัมผัสก็ตาม นั่นไม่ใช่ประเด็นสำคัญ

ตัวอย่างปรัชญาเชิงคาดคะเน

ความเชื่อที่ว่าเหตุผลน่าจะช่วยให้มนุษย์เข้าใจโลกที่อยู่พ้นอายตนะนี้ก่อให้เกิดกระบวนการที่สำคัญประการหนึ่งในวงการปรัชญาทั้งทางตะวันตกและทางตะวันออก กระบวนการนี้คือการขบคิดปัญหาทางปรัชญาด้วยเหตุผล (speculation) เพื่อให้การอภิปรายลักษณะปรัชญาเชิงคาดคะเนชัดเจนขึ้น ผู้วิจัยขอใช้วิธียกตัวอย่าง ในที่นี้เราจะพิจารณาปรัชญาเชิงคาดคะเนสองระบบคือ ปรัชญาของเฮเกล และของอาริสโตเติล เมื่อพิจารณาจบแล้ว เราจึงจะพิจารณาพุทธปรัชญาเถรวาทในฐานะปรัชญาเชิงคาดคะเนต่อไป

ปรัชญาของเฮเกลมีเนื้อหาหลากหลายและซับซ้อน ในที่นี้เราจะพิจารณาความคิดของเขาเพียงประเด็นเดียว คือเรื่องความเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับสิ่งต่างๆในธรรมชาติ เฮเกลก็เหมือนกับเราทุกคนที่มองเห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับสิ่งต่างๆรอบตัว ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้คือส่วนหนึ่งของโลกส่วนที่ธรรมชาติอนุญาตให้เรารับรู้ได้ด้วยอายตนะ เฮเกลสนใจว่า อะไรคือสาเหตุของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดในสิ่งต่างๆเหล่านี้

เมื่อเราเอาไฟจุดกระดาษ ผลคือกระดาษไหม้กลายเป็นขี้เถ้า ในกรณีนี้เราอาจถือว่าไฟเป็นสาเหตุของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับกระดาษ สำหรับเฮเกล ไฟเป็นสาเหตุของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับกระดาษจริง แต่เขาไม่คิดว่า ไฟคือสาเหตุทั้งหมด เขาคิดว่าสาเหตุที่สำคัญอีกประการหนึ่งน่าจะได้แก่ธรรมชาติภายในของกระดาษนั้น ธรรมชาติดังกล่าวนี้อยู่ที่วิสัยของอายตนะ การจะเข้าใจธรรมชาติดังกล่าวนี้น่าจะใช้การไตร่ตรองด้วยเหตุผล

ผลจากการไตร่ตรอง เฮเกลสรุปว่า ภายในเนื้อกระดาษนั้นประกอบด้วยธรรมชาติสองส่วน ส่วนหนึ่งเฮเกลเรียกชื่อว่าความมีอยู่ (being) อีกส่วนหนึ่งเรียกชื่อว่าความไม่มีอยู่ (non-being) ธรรมชาติสองส่วนนี้คือผู้ ชักขึ้น แยก และดึงกันกันอยู่

แรงขัดแย้งนั้นส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลง¹¹

ปรัชญาของอาริสโตเติลมีเนื้อหาหลากหลายและซับซ้อนพอๆกับปรัชญาของเฮเกิล แต่ประเด็นที่เราจะพิจารณาในปรัชญาของเขา ก็คือประเด็นเรื่องความเปลี่ยนแปลง เช่นเดียวกับปรัชญาของเฮเกิล อาริสโตเติลสนใจว่าอะไรคือสาเหตุของความเปลี่ยนแปลงที่ปรากฏในสิ่งต่างๆเหมือนเฮเกิล และก็คิดเหมือนเฮเกิลอีกว่า ความเปลี่ยนแปลงนั้นนอกจากจะเกิดเพราะสาเหตุภายนอกแล้ว น่าจะมีสาเหตุภายในร่วมอยู่ด้วย

ผลจากการใช้เหตุผลไตร่ตรอง อาริสโตเติลได้เสนอความคิดว่า สิ่งต่างๆในโลกประกอบด้วยธรรมชาติสองส่วน ธรรมชาติส่วนแรกอาริสโตเติลเรียกว่า ภาวะที่ปรากฏ (actuality) ธรรมชาติส่วนที่สองเรียกว่าภาวะแฝง (potentiality) กระดาษในทัศนะของอาริสโตเติล ประกอบด้วยธรรมชาติสองส่วนนี้ กระดาษในขณะที่ยังเป็นกระดาษกำลังแสดงธรรมชาติส่วนที่เรียกว่าภาวะที่ปรากฏให้เราเห็น แต่ขณะที่กระดาษกำลังแสดงภาวะที่ปรากฏให้เราเห็นนี้ มันก็แฝงความเป็นขี้เถ้าเอาไว้ด้วย ความเป็นขี้เถ้าก็คือภาวะแฝงที่รอจะแสดงตัวเป็นภาวะที่ปรากฏในอนาคต สำหรับอาริสโตเติล ความเปลี่ยนแปลงในสิ่งต่างๆเกิดจากการที่ภาวะแฝงในสิ่งนั้นๆแสดงตัวเป็นภาวะที่ปรากฏ¹²

การตรวจสอบปรัชญาเชิงคาดคะเน

เมื่อเฮเกิลพูดถึงภาวะขัดแย้งภายในสิ่งต่างๆที่เรียกว่าความมีและความไม่มี เราไม่สามารถตรวจสอบข้อความนี้ได้ด้วยวิธีการเชิงประจักษ์ เช่นเดียวกัน เมื่ออาริสโตเติลพูดถึงธรรมชาติภายในที่เรียกว่าภาวะแฝงของสิ่งต่างๆ เราก็ไม่อาจตรวจสอบข้อความนั้นได้ด้วยวิธีการเชิงประจักษ์ ภาวะภายในของสิ่งต่างๆ ที่นักปรัชญาสองท่านนี้กล่าวถึงเป็นภาวะเหนือสามัญวิสัย

เมื่อไม่สามารถตรวจสอบด้วยประสาทสัมผัส ข้อความในปรัชญาเชิงคาดคะเนประเภทนี้ย่อมไม่อาจพิสูจน์ได้ว่าจริงหรือเท็จดังเช่นข้อความที่เรียกว่ากฎในวิทยาศาสตร์ ในปรัชญาเชิงคาดคะเน คำว่าจริงหรือเท็จไม่มีความหมาย ที่ว่าไม่มีความหมายคือ เมื่อ

¹¹Hegel, Science of Logic, tr. A.V. Miller (London: George Allen & Unwin LTD., 1969), pp. 530-533, 824-844.

¹²Aristotle, Physics, II.

มีปรัชญาเชิงคาดคะเนสองระบบที่ขัดแย้งกันมาให้เราพิจารณา เราไม่สามารถตัดสินใจได้ว่าระบบใดจริง ระบบใดเท็จ ยกตัวอย่างเช่น ปรัชญาของเฮเกิลและของอริสโตเติลที่กล่าวถึงข้างต้น สองระบบปรัชญานี้ขัดแย้งกันเรื่องการอธิบายธรรมชาติภายในของสิ่งต่างๆ ความขัดแย้งนี้ไม่สามารถวินิจฉัยได้ว่าฝ่ายใดผิดฝ่ายใดถูก การประเมินปรัชญาเชิงคาดคะเนด้วยความคิดเรื่องจริงหรือเท็จ เป็นสิ่งที่ปราศจากความหมาย

ปกติทั่วไป การประเมินปรัชญาเชิงคาดคะเนจะพิจารณากันที่ความมีเหตุผล (reasonable) ความมีเหตุผลอาจเป็นคำที่มีความหมายไม่แน่นอนชัดเจน กระนั้นเราก็พอเข้าใจความหมายของคำนี้ได้ด้วยสามัญสำนึก เมื่อเฮเกิลวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงโดยโยงไปหาความผิดเรื่องภาวะภายในที่ขัดแย้งกันของสรรพสิ่ง เรารู้สึกว่าการอธิบายนั้นได้ไขข้อข้องใจที่เรามีเกี่ยวกับปัญหาเรื่องความเปลี่ยนแปลงได้ การที่ระบบปรัชญานั้นๆสามารถให้คำอธิบายที่อาจไขข้อสงสัยเกี่ยวกับปรากฏการณ์ต่างๆ ได้นี้คือความมีเหตุผล (reasonability)

เพราะการประเมินปรัชญาเชิงคาดคะเนพิจารณาจากแง่ความมีเหตุผลนี้เอง เราจึงพบว่า ระบบปรัชญาที่ขัดแย้งกัน สามารถถูกยอมรับได้พอๆกัน เพราะระบบปรัชญาเหล่านี้มีเหตุผลพอๆ กันนั่นเอง

ปัจจุสมุบบาท ไตรลักษณ์ และขณิกทัศน์ะ

ในฐานะปรัชญาเชิงคาดคะเน

การตีความว่าหลักธรรมสามเรื่องนี้เป็นปรัชญาเชิงคาดคะเนไม่ได้หมายความว่า หลักธรรมสามเรื่องนี้พระพุทธเจ้าทรงได้มาด้วยการไตร่ตรองด้วยเหตุผล หากแต่มีความหมายเพียงว่า เราสามารถใช้วิธีตรวจสอบปรัชญาเชิงคาดคะเนที่กล่าวถึงข้างต้น มาตรวจสอบหลักธรรมสามเรื่องนี้ เท่านั้น

หลักธรรมสามเรื่องนี้กล่าวถึงโลกทางกายภาพแยกเป็นสองประเด็นด้วยกันคือ

ก. ประเด็นเรื่องธรรมชาติของโลก : ประเด็นนี้หลักธรรมสามเรื่องนี้กล่าวว่า โลกทางกายภาพไม่ได้มีฐานะเป็นเนื้อสาร โลกทางกายภาพประกอบขึ้นจากธาตุสี่ที่เกิดและดับสับเนื่องเป็นปัจจัยกันอยู่ตลอดเวลา ธาตุเหล่านี้ไม่ใช่เนื้อสาร และมีอายุการดำรงอยู่เพียงชั่วพริบตา โลกที่ประกอบขึ้นจากหน่วยมูลฐานที่มีลักษณะดังกล่าวนี้จึงเป็นสิ่งที่ว่างเปล่า หากแก่นสารไม่ได้ ความว่างเปล่านี้คือภาวะที่อยู่กึ่งกลางระหว่างความมีกับ

ความไม่มี โลกตามพุทธปรัชญาเดรวาทไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ และไม่ใช่สิ่งที่ไม่ได้อยู่ หากแต่เป็น
สิ่งที่ว่างเปล่า (สูญญ โลก) ¹³

ข. ประเด็นเรื่องความเปลี่ยนแปลง : ประเด็นนี้หลักธรรมสามเรื่องนี้กล่าวว่า
สิ่งต่างๆในโลกทางกายภาพประกอบขึ้นจากหน่วยมูลฐานที่เกิดดับอยู่ตลอดเวลา การเกิด
ดับของหน่วยมูลฐานนั้นส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสิ่งต่างๆ ความเปลี่ยนแปลงตาม
พุทธปรัชญาเดรวาทดำเนินไปอย่างมีระเบียบ มีกฎเกณฑ์ และมีทิศทางที่แน่นอน ¹⁴

ที่กล่าวมานี้คือคำอธิบายธรรมชาติของโลกและความเปลี่ยนแปลงตามพุทธปรัชญา
เดรวาท หากเราต้องการตรวจสอบว่า หลักธรรมสามเรื่องดังกล่าวมาข้างต้นควรยอมรับ
ได้หรือไม่เพียงใด เรื่องหลักที่เราต้องพิจารณาก็คือ คำอธิบายที่พุทธปรัชญาเดรวาทให้มา
นั้นมีเหตุผลหรือไม่ การตรวจสอบหลักธรรมสามเรื่องนี้ก็เหมือนการตรวจสอบปรัชญา
ของเฮเกลและอาริสโตเติลที่กล่าวมาแล้วนั้น

ในทัศนะของผู้วิจัย ทัศนะเรื่องธรรมชาติของโลก และความเปลี่ยนแปลงที่
ปรากฏในสิ่งต่างๆในโลกทางกายภาพที่พุทธปรัชญาเดรวาทเสนอมานี้ ทั้งคู่มีเหตุผลไม่แพ้
คำอธิบายของเฮเกลหรืออาริสโตเติล เฮเกลพูดถึงความขัดแย้งภายในสิ่งต่างๆ พุทธ-
ปรัชญาเดรวาทก็พูดถึงทุกขตา อาริสโตเติลพูดถึงภาวะที่ปรากฏและภาวะแฝง พุทธปรัชญา
เดรวาทก็พูดถึง อนิจจตา และทุกขตา (ผสมกับอุนนิยามและที่ชนิยาม) แนวคิด (concepts)
เหล่านี้ตามความเห็นของผู้วิจัย มีรายละเอียดและความลึกซึ้งไม่แพ้กันและกัน ปรัชญาของ
เฮเกลยืนหยัดอยู่ได้ด้วยความมีเหตุมีผลใด ปรัชญาของอาริสโตเติลยืนหยัดอยู่ได้ด้วยความ
มีเหตุมีผลใด พุทธปรัชญาเดรวาทก็ยืนหยัดอยู่ได้ด้วยความมีเหตุมีผลที่เท่าเทียมกันนั้น (ที่พูด
มานี้หมายถึงเอาในประเด็นเรื่องธรรมชาติของโลกทางกายภาพและปัญหาเรื่องความเปลี่ยนแปลง
เท่านั้น)

ข้อสนับสนุนตามที่แสดงมานี้ แม้จะต่างจากข้อสนับสนุนตามจารีต แต่ก็มีส่วนหนึ่ง
ตรงกันคือ เป็นข้อสนับสนุนที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเท็จ ประเด็นนี้อาจจะถือว่าเป็นจุดอ่อน
ที่ทำให้นักปรัชญาบางสำนักเช่น สำนักปฏิฐานนิยม (positivism) เป็นคนไม่ยอมรับเนื้อหา
และข้อสนับสนุนส่วนนี้ในพุทธปรัชญาเดรวาท (แต่นั่นก็ไม่ใช่ว่าประเด็นที่น่าวิถก เพราะปกตินัก

¹³ ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค พระไตรปิฎกเล่มที่ 31 ข้อที่ 633.

¹⁴ อรรถกถาที่นิกาย เล่ม 2 หน้า 34; อรรถกถาธรรมสังคณี หน้า 408.

ปรัชญาเหล่านี้ก็ปฏิเสธทัศนะทางอภิปรัชญาทุกสำนักอยู่แล้ว)

5.5 การตรวจสอบด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์

มีทฤษฎีในวิชาฟิสิกส์สองทฤษฎีที่บรรยายภาพของโลกทางกายภาพเอาไว้สอดคล้องกับที่พุทธปรัชญาเถรวาทบรรยาย ทฤษฎีแรกชื่อทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษ (The Special Theory of Relativity) ทฤษฎีนี้เป็นผลงานค้นคว้าของอัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ ทฤษฎีที่สองชื่อทฤษฎีควอนตัม (The Quantum Theory) ทฤษฎีควอนตัมนี้ต่างจากทฤษฎีสัมพัทธภาพตรงที่ไม่ได้เป็นผลงานค้นคว้าของนักฟิสิกส์คนใดคนหนึ่ง หากแต่เป็นแขนงวิชาที่มีนักฟิสิกส์หลายคนและหลายรุ่นร่วมกันศึกษาค้นคว้า มีนักฟิสิกส์อยู่สองคนที่ถือกันว่ามีชื่อเสียงและมีผลงานเป็นที่ยอมรับในแขนงวิชานี้ คนแรกชื่อนีลส์ บอร์ คนที่สองชื่อเวอร์เนอร์ ไฮเซนเบิร์ก ผู้วิจัยจะใช้งานค้นคว้าของนักวิทยาศาสตร์สองคนนี้เป็นข้อมูลอ้างอิงในการศึกษาทฤษฎีควอนตัม

ทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษของไอน์สไตน์บรรยายธรรมชาติของโลกทางกายภาพสอดคล้องกับหลักอนัตตาและสัจจตุตาในพุทธปรัชญาเถรวาท ส่วนทฤษฎีควอนตัมบรรยายธรรมชาติของโลกทางกายภาพสอดคล้องกับหลักอนัตตา สัจจตุตา และขณิกัตตนะในพุทธปรัชญาเถรวาท

เราจะพิจารณารายละเอียดของทฤษฎีทั้งสองนี้เป็นลำดับไปดังนี้

ทฤษฎีสัมพัทธภาพ¹⁵

งานค้นคว้าที่เรียกว่าทฤษฎีสัมพัทธภาพของไอน์สไตน์นั้นจำแนกเนื้อหาออกเป็นสองส่วน ส่วนแรกเรียกว่าทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษ (The Special Theory of Relativity) ส่วนที่สองเรียกว่าทฤษฎีสัมพัทธภาพทั่วไป (The General Theory of Relativity) เนื้อหาส่วนแรกว่าด้วยสองเรื่องหลักๆคือ เวลากับกฎความสัมพันธ์ระหว่างมวลกับพลังงาน เนื้อหาส่วนที่สองว่าด้วยเรื่องอวกาศ เนื้อหาของทฤษฎีสัมพัทธภาพที่บรรยายธรรมชาติของโลกทางกายภาพสอดคล้องกับหลักอนัตตาและสัจจตุตาในพุทธปรัชญา

¹⁵ เนื้อหาจากนี้ไปสรุปจาก Albert Einstein, Relativity: The Special & The General Theory, tr. R.W. Lawson (London: Methuen & Co. LTD., 1921).

เดรวาทคือเนื้อหาส่วนแรกที่เราเรียกว่าทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษ ตอนที่ว่าด้วยความสมมูลระหว่างมวลกับพลังงาน

ความสมมูลระหว่างมวลกับพลังงาน

ผู้ที่เคยศึกษาทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษของไอน์สไตน์ย่อมรู้จักสมการข้อหนึ่งดี สมการนี้เป็นที่รู้จักแพร่หลายจนกลายเป็นสัญลักษณ์แทนตัวไอน์สไตน์ สมการที่ว่านี้คือ $E = mc^2$ ที่มาของสมการดังกล่าวนี้ค่อนข้างซับซ้อน เราจะไม่พิจารณารายละเอียดเรื่องที่มา นั้น ผู้วิจัยขอก้าวถึงความหมายของสมการนี้ว่า หากแปลออกมาเป็นภาษาธรรมดาจะหมายความว่าอย่างไร เท่านั้น¹⁶

ก่อนอื่นขอให้เรามาดูตัวอย่างต่อไปนี้

สมมติว่าเรามีหัวกระสุนปืนอยู่อันหนึ่งหนัก 20 กรัม หัวกระสุนนี้เป็นเหล็ก ยังไม่ได้บรรจุเป็นกระสุนปืน เราให้คนสามคนทดลองเกี่ยวกับหัวกระสุนนี้ ดังนี้

- ก. คนแรก : เราให้ขว้างหัวกระสุนนี้ไปที่ต้นไม้ต้นหนึ่งที่อยู่ห่างออกไปสิบเมตร
- ข. คนที่สอง : เมื่อคนแรกขว้างแล้ว เราให้คนที่สองนำเอาหัวกระสุนนั้นมาใส่หนึ่งสะตึกแล้วยิงไปที่ต้นไม้ต้น
- ค. คนที่สาม : หลังจากคนที่สองยิงแล้ว เราให้คนนำหัวกระสุนนี้ไปบรรจุในปลอกกระสุน แล้วให้คนที่สามยิงกระสุนนั้นไปที่ต้นไม้ต้นเดียวกันนั้น

แม้ไม่ได้อยู่ในที่ทดลอง เราทุกคนก็คงทงมองออกว่าผลการทดลองจะเป็นอย่างไร หัวกระสุนนั้นเมื่อถูกขว้างด้วยกำลังคน จะวิ่งไปชนต้นไม้ด้วยแรงจำนวนหนึ่ง เมื่อถูกยิงด้วยหนึ่งสะตึกก็จะวิ่งออกไปชนต้นไม้ด้วยแรงจำนวนหนึ่ง และเมื่อถูกบรรจุเป็นลูกปืนยิงออกไป ก็จะวิ่งไปชนต้นไม้ด้วยแรงจำนวนหนึ่ง

แรงจากการขว้างด้วยมือจะแรงไม่เท่าแรงจากการยิงด้วยหนึ่งสะตึก เช่นเดียวกัน แรงจากการยิงด้วยหนึ่งสะตึกก็แรงไม่เท่าแรงจากการยิงด้วยปืน แรงจากหัวกระสุนปืนที่วิ่งออกไปจากแหล่งกำเนิดแล้วปะทะเข้ากับต้นไม้ต้นนั้นจัดเป็นพลังงานอย่างหนึ่ง ขอให้สังเกต

¹⁶ ผู้สนใจรายละเอียดเกี่ยวกับสมการนี้ที่ไอน์สไตน์อธิบายเอาไว้ด้วยภาษาธรรมดา ง่าย ๆ ดู Albert Einstein, Ideas and Opinions, tr. Sonja Bargmann (New York: Bonanza Books, 1988), pp. 337-341.

ว่า ความแรงของหัวกระสุนนั้นขึ้นอยู่กับอัตราความเร็วของมันเอง ที่แรงจากการขว้างแรงไม่เท่าแรงจากการยิงด้วยหนึ่งเสตีกก็เพราะว่า หัวกระสุนที่ถูกขว้างเคลื่อนที่ได้ช้ากว่าหัวกระสุนที่ถูกยิงด้วยหนึ่งเสตีก เช่นเดียวกัน ที่แรงจากการยิงด้วยหนึ่งเสตีกไม่แรงเท่าแรงจากการยิงด้วยปืนก็เพราะ หัวกระสุนที่ถูกยิงด้วยหนึ่งเสตีกเคลื่อนที่ได้ช้ากว่าหัวกระสุนที่ถูกยิงด้วยปืนนั่นเอง

เมื่อแรงคือพลังงาน เราอาจสรุปได้ว่า วัตถุที่เคลื่อนที่ด้วยความเร็วจะให้พลังงานมากกว่าวัตถุเดียวกันนั้นที่เคลื่อนที่ช้ากว่า ทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษของไอน์สไตน์กล่าวเอาไว้ว่า ยิ่งวัตถุถูกเร่งให้เคลื่อนที่เร็วเท่าใด วัตถุนั้นก็จะให้พลังงานเพิ่มมากขึ้น และจะเพิ่มจนถึงที่สุดเมื่อวัตถุนั้นเคลื่อนที่ด้วยความเร็วเท่าแสง

ผลที่สำคัญที่สุดที่ทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษนำมาสู่วงการวิทยาศาสตร์ก็คือ หักชนะใหม่เกี่ยวกับเรื่องสสาร ก่อนหน้าที่ทฤษฎีสัมพัทธภาพจะอุบัติ วงการฟิสิกส์ยอมรับกฎความคงตัวอันเป็นกฎที่มีความสำคัญในระดับพื้นฐานสองกฎ กฎแรกคือกฎความคงตัวของพลังงาน กฎที่สองคือกฎความคงตัวของสสาร กฎพื้นฐานสองกฎนี้ดูเหมือนจะแยกเป็นอิสระต่อกัน แต่ทฤษฎีสัมพัทธภาพได้นำกฎทั้งสองนี้มาผสานเข้าเป็นกฎเดียวกัน¹⁷

ที่ไอน์สไตน์กล่าวมาข้างต้นนี้สรุปสาระสำคัญได้ว่า ก่อนหน้านั้นวงการฟิสิกส์เชื่อว่าสสารกับพลังงานเป็นคนละสิ่งกัน เมื่อเราขว้างหัวกระสุน หัวกระสุนที่เคลื่อนที่ไปนั้นจะให้พลังงาน ฟิสิกส์สมัยก่อนแยกหัวกระสุนกับแรงที่อิงอาศัยอยู่กับหัวกระสุนนั้นออกเป็นคนละส่วน ไอน์สไตน์วิจารณ์ว่า ที่เราคิดกันเช่นนั้นก็เพราะเรายังไม่เคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับการเคลื่อนที่ที่เร็วมากๆ สำหรับไอน์สไตน์ เมื่อหัวกระสุนเคลื่อนที่ มวลกล่าวคือเนื้อสารของหัวกระสุนนั้นได้แปรสภาพเป็นพลังงาน เราจะเข้าใจความจริงอันนี้ได้ก็คือเมื่อหัวกระสุนนั้นเคลื่อนที่ด้วยความเร็วมากๆ ขนาดใกล้เคียงความเร็วแสงหรือเท่าแสง ในภาวะเช่นนั้น หัวกระสุนนั้นจะสลายกลายเป็นพลังงานจนหมดสิ้น สมการของไอน์สไตน์ที่ยกมาข้างต้นเมื่อตีความเป็นภาษาธรรมดาก็คือข้อความที่บอกเราว่า สสาร(m) กับพลังงาน(E)คือสิ่งเดียวกัน หัวกระสุนที่เราวางเอาไว้ในฝ่ามือในแง่หนึ่งก็คือกลุ่มก้อน

¹⁷ Albert Einstein, Relativity: The Special & The General Theory, pp. 45-46.

ของพลังงานที่ไร้ตัวคนนั่นเอง เมื่อใดที่เราสามารถทำให้หัวกระสุนนี้เคลื่อนที่ด้วยความเร็วเท่าแสง (c) เมื่อนั้นเราจะประจักษ์ความเป็นจริงอันนี้

ปัจจุบันวงการฟิสิกส์จะไม่มีใครสงสัยในทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษของไอน์สไตน์ สมการ $E = mc^2$ ได้รับการตรวจสอบและยืนยันมาครั้งแล้วครั้งเล่าโดยนักฟิสิกส์ที่ทำการทดลอง สมการดังกล่าวได้กลายมาเป็นความรู้พื้นฐานประการหนึ่งในวงการฟิสิกส์ เช่นเดียวกับความรู้พื้นฐานอื่นๆ เช่นกฎการตกของวัตถุของกาลิเลโอ เป็นต้น การที่สมการดังกล่าวได้รับการทดสอบและยืนยันครั้งแล้วครั้งเล่านี้เองที่ทำให้เนื้อหาของทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษยกฐานะขึ้นเป็นกฎ มีชื่อเรียกว่ากฎความสมมูลระหว่างมวลสารกับพลังงาน (The Law of the Equivalence of Mass and Energy)

ทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษกับหลักธรรมเรื่องอนัตตาและสุญญตา

เนื้อหาของทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษตามที่กล่าวมาข้างต้นไม่ได้ส่งผลกระทบต่อเพียงภายในวงการวิทยาศาสตร์เท่านั้น หากส่งผลกระทบมาถึงวงการปรัชญาด้วย กฎความสมมูลระหว่างมวลสารกับพลังงานได้ปฏิวัติความคิดเก่าๆ ที่เชื่อกันมานานในวงการฟิสิกส์ว่า สสารก็คือสสาร พลังงานก็คือพลังงาน สองสิ่งนี้เป็นคนละสิ่งกัน สสารเป็นสิ่งที่มีความ มีเนื้อสาร มีคุณสมบัติ และกินที่ในอวกาศ เป็นต้น แต่กฎความสมมูลข้างต้นบอกว่า ความเข้าใจดังกล่าวนั้นถูกเพียงครึ่งเดียว ที่จริง สสารที่ดูเหมือนมีตัวตน มีเนื้อสาร มีคุณสมบัติ และกินที่ในอวกาศนั้นในอีกภาวะหนึ่งคือกลุ่มก้อนของพลังงานที่ว่างเปล่าไร้ตัวตน โลกตามทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษของไอน์สไตน์คือสิ่งที่มีตัวตนและปราศจากตัวตนในเวลาเดียวกัน

พุทธปรัชญาเดรวาทก็มองโลกเป็นสองแง่เช่นกัน แง่หนึ่ง โลกคือสิ่งที่มีอยู่ การยอมรับความมีอยู่ของโลกในแง่หนึ่งคือการยอมรับสมมติสังขะ แต่ในอีกแง่หนึ่ง โลกเป็นสิ่งที่ว่างเปล่า ปราศจากแก่นสารหรือตัวตนที่ถาวรมั่นคง การยอมรับโลกในแง่หนึ่งเป็นการยอมรับในแง่ปรมาตตสังขะ หลักอนัตตาและสุญญตาบอกเราว่า เมื่อวิเคราะห์จนถึงที่สุดแล้วโลกทางกายภาพก็คือความว่างเปล่านั้นเอง

ผู้วิจัยขออุทิศเนื้อความตอนนี้อย่างข้อย่อยเขียนของนักปรัชญาและนักวิทยาศาสตร์สองท่านที่ได้แสดงความเห็นต่อทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษเอาไว้ ดังนี้

ปัจจุบันทฤษฎีสัมพัทธภาพบอกเราว่า มวลสารนั้นหาใช่อะไรไม่ หากแต่คือรูปหนึ่งของพลังงาน พลังงานไม่เพียงแต่สามารถแปรรูปได้หลายอย่างดังที่รู้จักกัน

ในวิชาฟิสิกส์ยุคเก่าเท่านั้น หากยังสามารถก่อรูปขึ้นเป็นมวลในวัตถุด้วย. . .
เมื่อสสารเป็นรูปหนึ่งของพลังงาน คำกล่าวที่ว่าสสารไม่สามารถถูกทำลายได้
ย่อมใช้ไม่ได้ สสารอาจแปรรูปเป็นพลังงานในรูปแบบต่างๆ ข้อเท็จจริงดังกล่าว
นี้สามารถเกิดขึ้นได้เมื่ออนุภาคที่เล็กกว่าอะตอมปะทะเข้ากับอนุภาคอื่น ในการ
ปะทะกันดังกล่าว อนุภาคสามารถถูกทำลายได้ และพลังงานที่แฝงอยู่ในมวลของ
อนุภาคเหล่านั้นสามารถแปรรูปเป็นพลังงานจลน์แล้วแตกกระจายไปท่ามกลาง
อนุภาคอื่นๆที่มีส่วนร่วมในการปะทะนั้น ในทางกลับกัน เมื่ออนุภาคทั้งหลาย
ปะทะกันด้วยความเร็วที่สูงมากๆ พลังงานจลน์ของอนุภาคเหล่านั้นก็สามารถ
ก่อรูปขึ้นเป็นมวลแล้วกลายเป็นอนุภาคตัวใหม่¹⁸

โลกที่ทฤษฎีสัมพัทธภาพนำเสนอสู่อจินตนาการของเราจะไม่ใช้โลกแห่งสิ่งของ
ที่เคลื่อนที่ไปมาได้ หากแต่คือโลกแห่งปรากฏการณ์ เป็นความจริงที่ว่า อย่าง
ไรเสีย อนุภาคทั้งหลายก็ดูเหมือนจะเป็นสิ่งที่มีอยู่ แต่อนุภาคเหล่านี้(ดังที่เรา
ได้พิจารณากันมาในบทก่อน) ในความเป็นจริง ต้องมองว่าเป็นเส้นสายที่เกิดจาก
ปรากฏการณ์หลายๆปรากฏการณ์เชื่อมต่อกัน เหมือนตัวโน้ตที่ต่อกันเป็นเพลง¹⁹

ทฤษฎีควอนตัม²⁰

ทฤษฎีควอนตัมมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าควอนตัมเมคานิกส์ (quantum mechanics)
ทฤษฎีดังกล่าวนี้แตกต่างจากทฤษฎีสัมพัทธภาพตรงที่ไม่ได้เป็นผลงานของนักวิทยาศาสตร์คนใด
คนหนึ่งโดยเฉพาะ หากแต่เป็นงานค้นคว้าแขนงหนึ่งในวิชาฟิสิกส์ การเรียกชื่องานค้นคว้า
ดังกล่าวนี้ว่าทฤษฎีควอนตัม อาจทำให้คนเข้าใจว่า งานค้นคว้าดังกล่าวนี้เป็นผลงานของนัก

¹⁸Fritjof Capra, The Tao of Physics, second edition (New York: Bantam Books, 1984), pp. 186-187.

¹⁹Bertrand Russell, The ABC of Relativity (London: George Allen & Unwin LTD, 1971), p. 134.

²⁰นอกจากนี้ไปสรุปจาก Niels Bohr, Atomic Theory and Human Knowledge (New York: John Wiley, 1958); Werner Heisenberg, Physics and Beyond, tr. A.J. Pomerans (New York: Harper Torchbooks, 1972).

วิทยาศาสตร์คนใดคนหนึ่ง ค่ายเหตุนี้ คำราทางวิทยาศาสตร์ส่วนใหญ่จึงนิยมเรียกงาน
คนคว้างกล่าวนี้ว่าควอนตัมเมคานิกส์แทน

คำนิยามที่สั้นและกระชับที่สุดสำหรับทฤษฎีควอนตัมคือ งานคนคว้างศึกษาองค์ประ-
กอบของสสารในระดับอะตอมและอนุภาคที่เล็กกว่าอะตอม (atoms and subatomic
particles) ควอนตัมเมคานิกส์เป็นงานคนคว้างที่เพิ่งเกิดและเติบโตในศตวรรษที่ยี่สิบ
นี้ ในที่นี้เราจะไม่พิจารณารายละเอียดเรื่องความเป็นมาของทฤษฎีดังกล่าวนี้ สิ่งที่เรา
จะพิจารณาคือ งานคนคว้างดังกล่าวนี้มีเนื้อหาหลักๆว่าอย่างไรบ้าง และเนื้อหาดังกล่าวนั้น
สอดคล้องกับหลักอนัตตา สุนฺญตา และขณิกัตสนะในพุทธปรัชญาเดรวาทอย่างไร

ทฤษฎีควอนตัมกับปัญหาเรื่องอะตอม

มีปัญหาคือหนึ่งที่มีมนุษย์เราสนใจแสวงหาคำตอบกันมานาน ปัญหาที่ว่านี่คือ สิ่ง
ต่างๆที่เราพบเห็นในชีวิตประจำวันสามารถทอนลงหาองค์ประกอบพื้นฐานได้หรือไม่ หาก
ได้ อะไรคือองค์ประกอบพื้นฐานที่ว่านั้น ในทางตะวันตก เราจะพบเห็นความพยายามที่
จะตอบปัญหาดังกล่าวนี้ตั้งแต่สมัยกรีกเป็นต้นมา นักปรัชญากรีกจำนวนหนึ่งเชื่อว่า เมื่อเรา
เอาสสารทุกอย่างมาแบ่งครึ่งลงเรื่อยๆ จะไปถึงจุดหนึ่งที่เราไม่สามารถแบ่งต่อได้ องค์
ประกอบมูลฐานของสสารที่ไม่สามารถแบ่งต่อไปได้อีกนี้ชาวกรีกเหล่านี้เรียกว่าอะตอม

แนวคิดเรื่องอะตอมของชาวกรีกนี้ไม่ได้เป็นผลมาจากการสังเกตด้วยประสาทสัมผัส-
ผัส หากแต่เป็นผลมาจากการไตร่ตรองด้วยเหตุผล (speculation) สิ่งที่เราเรียกว่าอะตอม
ไม่มีใครมองเห็น นักปรัชญากรีกที่เสนอแนวคิดเรื่องอะตอมก็ไม่มีใครเคยเห็นหน้าตาของ
อะตอม แต่ที่ชาวกรีกเหล่านี้มั่นใจว่าอะตอมต้องมีอยู่ก็เพราะเหตุผลที่ว่า สสารที่เราสัมผัส
ได้ในโลกเป็นสิ่งที่มีความ มีเนื้อสาร สิ่งที่มีความมีความเนื้อสารย่อมต้องประกอบขึ้นจากสิ่งที่
มีความเนื้อสารเช่นกัน เป็นไปไม่ได้ที่สิ่งที่มีความจะเกิดจากความว่างเปล่า²¹

ภาพของอะตอมในจินตนาการของชาวกรีกคือวัตถุที่แข็ง มีรูปร่างและขนาด
ต่างกัน นักปรัชญาโรมันคนหนึ่งคืออูเครติอุสที่ผู้วิจัยเคยเอ่ยถึงในบทที่ว่าด้วยอรรถกถาที่กล่าว
เอาไว้ว่า อะตอมจำแนกเป็นประเภทตามรูปร่างและขนาด ประเภทดังกล่าวนี้มีจำนวน
จำกัด แต่จำนวนของอะตอมในแต่ละประเภทมีไม่จำกัด อะตอมเหล่านี้ปราศจากสี แต่

²¹Lucretius, On the Nature of Things, book II.

เมื่อรวมกันแล้ว ก็ก่อให้เกิดสี่ในวัตถุต่างๆ ภูเขาคือสเชื่อว่า ไม่มีวัตถุใดประกอบขึ้นจากอะตอมเพียงประเภทเดียว²²

เมื่อผ่านยุคกรีกเข้าสู่ยุคกลาง แนวคิดเรื่องอะตอมของชาวกรีกข้างต้นก็ยังมีคนเชื่อถืออยู่ ครั้นผ่านยุคกลางเข้าสู่ยุคใหม่อันเป็นยุคที่วิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้า นักวิทยาศาสตร์ส่วนใหญ่ก็ยังคงมีภาพของอะตอมในจินตนาการเช่นเดียวกับชาวกรีก นักวิทยาศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่อย่างเช่นนิวตันก็คาดคะเนในเรื่องอะตอมเช่นเดียวกับนักปรัชญากรีก²³ จะต่างกันบ้างก็ตรงที่สมัยนี้ภาพของอะตอมได้เปลี่ยนจากเดิมที่มีรูปร่างและขนาดต่างกันไปเป็นวัตถุแข็งทึบและกลมเช่นเดียวกับลูกบิลเลียดเท่านั้น ส่วนคุณลักษณะอื่นๆ เช่นความปราศจากสี่เป็นต้น นักวิทยาศาสตร์ในสมัยนี้ก็คงเชื่อเหมือนชาวกรีกอยู่เช่นเดิม²⁴

แนวคิดเรื่องอะตอมที่มีลักษณะทึบแน่น แข็ง และเป็นทรงกลม (ซึ่งต่อไปนี้ผู้วิจัยขอเรียกชื่อว่าแนวคิดเรื่องอะตอมแบบกรีก) นี้ได้ถูกปฏิวัติอย่างถอนรากถอนโคนในศตวรรษที่ยี่สิบนี้โดยนักวิทยาศาสตร์คนหนึ่งชื่อริทเธอร์ฟอร์ด²⁵ ริทเธอร์ฟอร์ดเริ่มค้นงานปฏิวัติของเขาด้วยการตั้งข้อสังเกตว่า ความเชื่อเรื่องอะตอมแบบกรีกที่วงการวิทยาศาสตร์รับสืบทอดกันมานั้นเป็นความเชื่อที่ไม่มีใครพิสูจน์ทดลองตามกระบวนการวิธีทางวิทยาศาสตร์ ใน

²² Ibid.

²³ M.P. Crosland, ed., The Science of Matter: History of Science Readings (New York: Penguin Books, 1971), p. 76.

²⁴ Sir A.S. Eddington, The Nature of the Physical World (Cambridge: Cambridge University Press, 1932), pp. 1-5.

²⁵ มีเรื่องเล่าที่การสังเกตไว้เป็นพิเศษประการหนึ่งคือ ปีที่ริทเธอร์ฟอร์ดเสนอแนวคิดใหม่เกี่ยวกับเรื่องโครงสร้างของอะตอมนั้นคือปี ค.ศ. 1911 ช่วงเวลาดังกล่าวนี้น่าจะห่างจากเวลาที่ไอน์สไตน์เสนอทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษที่กล่าวถึงข้างต้นหกปี (ไอน์สไตน์เสนอปี 1905) เรื่องนี้อาจสันนิษฐานได้ว่า แนวคิดของไอน์สไตน์ที่ว่าสสารคือรูปหนึ่งของพลังงานคงมีอิทธิพลต่อความคิดของริทเธอร์ฟอร์ด ดังจะเห็นได้จากเนื้อหาของทฤษฎีโครงสร้างอะตอมที่เขาเสนอ ทฤษฎีนี้มีเนื้อหาหลักๆว่า สสารเมื่อหล่นลงจนถึงที่สุดแล้วล้วนประกอบขึ้นจากประจุไฟฟ้า ประจุไฟฟ้าก็คือพลังงานนั่นเอง

ทัศนะของริทเธอร์ฟอร์ด แนวคิดทางวิทยาศาสตร์ (scientific concept) แบบนี้เป็น
 สิ่งที่ไม่อาจรับได้ ริทเธอร์ฟอร์ดเห็นว่า แนวคิดทางวิทยาศาสตร์ใดก็ตามจะเป็นที่ยอมรับ
 ได้ก็ต่อเมื่อแนวคิดนั้นผ่านการพิสูจน์ทดลองด้วยกระบวนการวิธีเชิงประจักษ์แล้วเท่านั้น

ริทเธอร์ฟอร์ดทำการทดลองด้วยวิธีการง่ายๆ คือ ยิงอนุภาคแอลฟาไปที่แผ่นอะลู-
 มิเนียมบางๆ โดยที่ด้านหลังของแผ่นอะลูมิเนียมนี้มีฉากริพิเศษเคลือบด้วยสารเคมีบางอย่าง
 ตั้งเอาไว้ ฉากรินี้ถูกสร้างเพื่อให้แสดงปฏิกิริยาเป็นแสงไฟวูบวาวเมื่อมีอนุภาคแอลฟาวิ่งมา
 ชน²⁶

ผลการยิงปรากฏว่า มีแสงสว่างวูบวาวปรากฏที่ฉากหลังจำนวนหนึ่ง เมื่อริท-
 เธอร์ฟอร์ดคำนวณดูอัตราส่วนของอนุภาคที่ยิงออกไปกับอนุภาคที่ปรากฏบนฉากหลัง เขาก็
 พบว่า อนุภาคส่วนที่สามารถทะลุผ่านแผ่นอะลูมิเนียมไปได้ นั้นเป็นอนุภาคเกือบจะทั้งหมด มี
 อนุภาคเพียงน้อยนิดที่ไม่สามารถทะลุผ่านไปได้

ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ริทเธอร์ฟอร์ดได้นำมาตั้งเป็นทฤษฎีว่า อะตอมมิได้มีลักษณะ
 เป็นวัตถุที่แข็ง และเบียดกันอยู่อย่างหนาแน่น เพราะหากเป็นเช่นนั้นจริง อนุภาคแอลฟา
 ที่ยิงไป คงไม่สามารถทะลุผ่านแผ่นอะลูมิเนียมได้ ตรงกันข้าม การที่อนุภาคแอลฟาส่วน
 ใหญ่สามารถทะลุผ่านไปได้ แสดงว่าอะตอมของแผ่นอะลูมิเนียมนั้นประกอบด้วยเนื้อที่ที่เป็น
 ที่ว่างเป็นส่วนใหญ่ มีเนื้อที่ของอะตอมเพียงนิดเดียวที่บีบแน่น เนื้อที่ส่วนนี้เองที่กั้นอนุภาค
 จำนวนหนึ่งเอาไว้มิให้ทะลุออกไปได้

แม้ว่าริทเธอร์ฟอร์ดจะยอมรับว่ามีเนื้อที่ส่วนหนึ่งภายในอะตอมที่บีบแน่น แต่เนื้อที่
 ส่วนนี้ก็ต่างจากเนื้อสารของอะตอมแบบกรีกตรงที่มีลักษณะเป็นประจุไฟฟ้า แนวคิดของริท-
 เธอร์ฟอร์ดสอดคล้องกับแนวคิดของไอน์สไตน์ที่ว่า พลังงานกับสสารคือสองรูปแบบของสิ่งเดียว
 กัน เนื้อที่ที่บีบแน่นภายในอะตอมตามความคิดของริทเธอร์ฟอร์ดคือบริเวณที่มีพลังงานเข้มข้น
 ไม่ใช่บริเวณที่เป็นเนื้อสารตามความคิดแบบกรีก

การทดลองของริทเธอร์ฟอร์ดครั้งนี้ถือเป็นการทดลองที่ยิ่งใหญ่ครั้งหนึ่งในประวัติ
 ศาสตร์วิชาวิทยาศาสตร์ และการทดลองครั้งนี้อาจถือได้ว่าเป็นการเริ่มต้นของงานค้นคว้าที่

²⁶ รายละเอียดเกี่ยวกับการทดลองครั้งนี้ดู สมภาร พรหมทา, พุทธศาสนากับวิทยา-
ศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2534), บทที่ 4.

เรียกชื่อกันในเวลาต่อมาว่าควอนตัมเมคานิกส์ ประเด็นสำคัญในแง่ปรัชญาในการทดลองของริทเธอร์ฟอร์ดครั้งนี้คือ การเปลี่ยนแปลงแนวคิดเรื่องอะตอมจากที่เคยเชื่อว่าอะตอมเป็นเนื้อสารมาเป็นแนวคิดใหม่ที่ว่าอะตอมคือพลังงานไฟฟ้า²⁷

แนวคิดเรื่องอะตอมในทฤษฎีควอนตัมกับหลักธรรมเรื่องอนัตตา

สุญญตา และ ชณิกทัตตะในพุทธปรัชญาเถรวาท

หลังจากที่ผลงานค้นคว้าของริทเธอร์ฟอร์ดเผยแพร่ออกไป ก็มีนักวิทยาศาสตร์จำนวนหนึ่งสนใจผลการทดลองดังกล่าว นักวิทยาศาสตร์เหล่านี้ได้ศึกษาค้นคว้าโครงสร้างของอะตอมตามแนวทางที่ริทเธอร์ฟอร์ดบุกเบิกไว้ และได้นำเสนอข้อมูลใหม่ๆ เกี่ยวกับเรื่องอะตอมออกสู่สาธารณชนต่อเนื่องกันมาตลอด

เป็นที่น่าสังเกตว่า ชิงงานค้นคว้าในแขนงวิชาควอนตัมเมคานิกส์ก้าวหน้าไปเท่าใด ภาพของอะตอมในฐานะสิ่งที่มีตัวตนมีเนื้อสารก็ยิ่งเลื่อนหายไปมากเท่านั้น เราอาจสรุปประเด็นหลักๆ ที่เป็นความสอดคล้องกันระหว่างภาพของโลกทางกายภาพที่พุทธปรัชญาเถรวาทบรรยายผ่านหลักธรรมเรื่องอนัตตา สุญญตา และชณิกทัตตะ กับภาพของโลกทางกายภาพที่นักฟิสิกส์บรรยายผ่านควอนตัมฟิสิกส์ได้ดังนี้

ก. ทั้งพุทธปรัชญาเถรวาทและควอนตัมฟิสิกส์เห็นสอดคล้องกันว่า โลกทางกายภาพเมื่อวิเคราะห์จนถึงที่สุดแล้วมิได้มีฐานะเป็นสิ่งที่ของ (things) หรือเนื้อสาร (entity; substance) ที่มีตัวตนอยู่จริงๆ หากแต่โลกคือความว่างเปล่า พุทธปรัชญาวิเคราะห์โลกทางกายภาพแล้วไปสิ้นสุดที่เรื่องสุญญตาและอนัตตา ส่วนควอนตัมฟิสิกส์วิเคราะห์โลกทางกายภาพแล้วไปสิ้นสุดที่อะตอมและอนุภาคที่เล็กกว่าอะตอม สิ่งที่ควอนตัมเมคานิกส์เรียกว่าอะตอมและอนุภาคที่เล็กกว่าอะตอมนี้ไม่ใช่เนื้อสาร หากแต่เป็นพลังงานที่ละเอียดประณีตหลักสุญญตาในพุทธปรัชญาเถรวาทบอกเราว่า โลกไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ (being) ในขณะที่เดียวกันโลกก็ไม่ใช่สิ่งที่ไม่ได้อยู่ (non-being) หากแต่โลกคือความว่างเปล่า (emptiness) ความว่างเปล่านี้คือภาวะที่อยู่กึ่งกลางระหว่างความมีกับความไม่มี เป็นภาวะที่ละเอียดประณีต อะตอมและอนุภาคที่เล็กกว่าอะตอมในควอนตัมฟิสิกส์ก็เช่นเดียวกัน ขอให้สังเกตข้อ

²⁷ Ernest Rutherford, "The Electrical Structure of Matter," in Dagobert D. Runes, ed., A Treasury of World Science (New York: Philosophical Library, 1962), pp. 898-900.

เขียนที่นักปรัชญาและนักวิทยาศาสตร์จำนวนหนึ่งพูดถึงโลกตามควอนตัมฟิสิกส์ต่อไปนี้

ประเด็นสำคัญที่นักปรัชญาควรใส่ใจเป็นพิเศษในทฤษฎีใหม่นี้ก็คือ การหายไปของความคิดว่าสสารเป็นสิ่งของ. . . เหตุการณ์ทุกอย่างที่ปรากฏในโลกทางกายภาพ ไม่ว่าจะเป็นโต๊ะ เก้าอี้ ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และแม้กระทั่งขนมปังที่เรากินอยู่ทุกวัน ได้กลายมาเป็นนามธรรมอันเลื่อนรางเสียแล้ว²⁸

ทุกวันนี้ เครื่องเร่งอนุภาค ห้องยิงอนุภาค และคอมพิวเตอร์พริ้นท์เอาต์ ได้ให้กำเนิดโลกทัศน์อย่างใหม่ โลกทัศน์ดังกล่าวนี้แตกต่างจากโลกทัศน์เมื่อตอนเริ่มต้นศตวรรษนี้เป็นโลกทัศน์ที่ได้รับอิทธิพลมาจากโคเปอร์นิคัส พวกเรารับเอาโลกทัศน์นี้มาจากคนในศตวรรษก่อน. . . ภายในโลกทัศน์อย่างใหม่นี้ ไม่มีสิ่งที่เรียกว่าตัวตนที่ถาวร. . . ตามหลักวิชาฟิสิกส์ระดับอนุภาค โลกนี้คือพลังงานที่กำลังเรงรา. . . สิ่งที่เราเรียกว่าสสาร (อนุภาค) ต่างกำลังก่อเกิด สลาย และก่อเกิดอีกครั้งแล้วครั้งเล่า²⁹

ข. ทั้งพุทธปรัชญาเดรวาทและควอนตัมฟิสิกส์เห็นร่วมกันว่า องค์ประกอบพื้นฐานของโลกทางกายภาพมีอายุการดำรงอยู่เพียงชั่วขณะ ตามพุทธปรัชญาเดรวาท ธาตุสี่ที่ประกอบขึ้นเป็นโลกมีอายุเพียงชั่วสิบเจ็ดขณะจิต ตามควอนตัมเมคานิกส์ อนุภาคต่างๆ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นอะตอมก็มีอายุการดำรงอยู่เพียงชั่วพริบตา ขอให้พิจารณาข้อเขียนของนักฟิสิกส์คนหนึ่งที่ทำงานเกี่ยวกับอะตอมต่อไปนี้

อนุภาคที่ถูกสร้างขึ้นในการปะทะกันนี้ส่วนใหญ่มีอายุสั้นอย่างไม่น่าเชื่อ คือสั้นเสียยิ่งกว่าหนึ่งในล้านของวินาที หลังจากนั้นอนุภาคเหล่านี้ก็จะสลายตัวกลายเป็นโปรตอน นิวตรอน และอิเล็กตรอนอีกครั้ง เพราะมีอายุสั้นแสนสั้นนี้เอง อนุภาคเหล่านี้จึงไม่อาจถูกตรวจพบหรือวัดคุณสมบัติได้ ในทางปฏิบัติ เราสามารถตรวจจับร่องรอยของอนุภาคเหล่านี้ได้โดยการถ่ายภาพเท่านั้น. . . ในโลกของ

²⁸Bertrand Russell, An Outline of Philosophy (New York: Unwin, 1983), p. 84.

²⁹Gary Zukav, The Dancing Wu Li Masters: An Overview of the New Physics (London: Fontana, 1988), pp. 211-212.

อนุภาค ความคิดเก่าๆ เช่นอนุภาคมูลฐาน เนื้อสารที่เป็นวัตถุ หรือสิ่งที่แยกอยู่
ได้โดยลำพังตัวเอง เป็นต้น กลายเป็นสิ่งไร้ความหมาย จักรวาลทั้งจักรวาล
ปรากฏในฐานะข่ายใยของพลังงานที่เคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่งอยู่ตลอดเวลา อย่าง
ประสานสอดคล้องกัน³⁰

เท่าที่แสดงมานี้พอสรุปได้ว่า ตามที่กล่าวมาในข้อ ก. เราจะเห็นความสอดคล้องระหว่างควอนตัมฟิสิกส์กับหลักอนัตตาและสัจจวิทยา และตามที่กล่าวมาในข้อ ข. เราจะเห็นความสอดคล้องระหว่างควอนตัมฟิสิกส์กับหลักอนัตตา สัจจวิทยา และชฎิกทศณะ นี้อธิบายประเด็นหลักๆ ที่เป็นความสอดคล้องกันระหว่างภาพของโลกที่พุทธปรัชญาเถรวาทบรรยายไว้กับภาพของโลกตามที่ควอนตัม เมคานิกส์บรรยายไว้

ข้อสนับสนุนเชิงประจักษ์ เป็นสิ่งที่อาจพิสูจน์ว่าเท็จได้

ที่ผ่านมาผู้วิจัยได้สรุปว่า ข้อสนับสนุนตามจารีตคือ ข้อสนับสนุนด้วยเหตุผลที่ดี มีจุดอ่อนตรงที่เป็นข้อสนับสนุนที่ไม่อาจพิสูจน์ว่าเท็จได้ ข้อสนับสนุนเชิงประจักษ์ที่เพิ่งแสดงมานี้แตกต่างจากข้อสนับสนุนสองอย่างข้างต้นตรงที่สามารถพิสูจน์ว่าเท็จได้

การที่ข้อสนับสนุนเชิงประจักษ์สามารถถูกพิสูจน์ว่าเท็จได้นี้ มีความหมายว่า เราสามารถบอกวิธีการตรวจสอบหลักธรรม เรื่องปฏิจสงมุปบาท ไตรลักษณ์ และชฎิกทศณะในเชิงประจักษ์แก่ผู้ที่ประสงค์จะตรวจสอบได้ วิธีการที่ว่านี้ก็คือ หากใครอยากทราบภาพของโลกตามที่หลักธรรมสามเรื่องนี้บรรยายเอาไว้ตรงกับความเป็นจริงหรือไม่ ก็ให้ตรวจสอบตามกระบวนการวิธีที่ใช้ตรวจสอบทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษของไอน์สไตน์ และทฤษฎีควอนตัม

5.6 ข้อสนับสนุนตามจารีตกับข้อสนับสนุนที่เสนอโดยผู้วิจัย มีน้ำหนักต่างกันอย่างไร

ในตอนต้นผู้วิจัยได้กล่าวเอาไว้ชัดเจนแล้วว่า ข้อสนับสนุนตามจารีตคือข้อสนับสนุนที่ตรงไปตรงมาและมีน้ำหนักมากที่สุด ส่วนข้อสนับสนุนที่ผู้วิจัยเสนอเพิ่มเติมมีฐานะเป็นเพียงข้อสนับสนุนที่ผู้วิจัยเห็นว่าอาจเป็นไปได้ นอกเหนือจากข้อสนับสนุนตามจารีตเท่านั้น

³⁰ Fritjof Capra, The Tao of Physics, pp. 68-69.

จะอย่างไรก็ตาม แม้ว่าข้อสนับสนุนที่ผู้วิจัยเสนอจะมีน้ำหนักไม่เท่าข้อสนับสนุนตามจารีต แต่ข้อสนับสนุนที่ผู้วิจัยเสนอก็มีจุดที่ตรงที่ไม่เรียกร้องให้ผู้ประสงค์จะตรวจสอบปฏิบัติธรรมเพื่อให้เกิดญาณหยั่งเห็นอย่างวิธีตามจารีต ผู้วิจัยเชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ถูกสร้างมาเพื่อให้รู้จักใช้เหตุผลและใช้ประสาทสัมผัสในการแสวงหาความรู้ ดังนั้น แม้ไม่ได้ปฏิบัติธรรมจนเกิดญาณ เราก็พออาศัยเพียงเหตุผลและประสาทสัมผัสตรวจสอบหลักธรรมเรื่องปัจจุสมุขบาท ไตรลักษณ์ และขณิกทัศนะในพุทธปรัชญาได้ แม้ว่าการใช้สองสิ่งนี้จะไม่ทำให้เราได้สัมผัสความจริงที่หลักธรรมสามหลักนี้กล่าวถึงโดยตรงก็ตาม